

VERBE DE COMPORTAMENT VERBAL ÎN LIMBA ROMÂNĂ ȘI ÎN GREACA MODERNĂ

Elena JUNGHIETU

Universitatea de Stat din Moldova

Fiecare limbă națională fixează în inventarul ei lexical experiența social-istorică unică a unui popor concret, pentru ai cărui reprezentanți sunt esențiale și semnificative anumite obiecte, fenomene, activități etc. Această semnificație este condiționată de specificul modului de viață și al culturii naționale a colectivității date. Din acest punct de vedere, studiul comparativ a verbelor de comportament din cele două limbi – româna și greaca – este de o actualitate deosebită, deoarece anume în verbele de comportament își găsesc reflectare valorile specifice ale poporului dat: caracterul relațiilor interumane, atitudinea individului față de mediul natural și social, față de muncă etc.

Cuvinte-cheie: *câmp lexico-semantic, verbe de comportament, analiză semică, arhisem, valoare semantică, sem, semem, comportament verbal.*

VERBAL BEHAVIORAL IN ROMANIAN AND MODERN GREEK

Each national language fix in its lexical inventory the unique social and historical experience of a nation concretely, for whose representatives are essential and significant some objects, events, activities etc. This meaning is subject to specific lifestyle and national culture of this community. From this point of view, comparative study of behavioral verbs of the two languages - Romanian and Greek – is particularly topical because especially those verbs of behavior are reflected specific values of the given nation: nature of human relationships, the individual attitude toward the natural and social environment, towards to work etc.

Keywords: *lexical-semantic field, behavioral verbs, semic analysis, Arhiseme, seme, sememe, semantic value, verbal behavior.*

Între conceptele ce se referă direct la om un loc aparte îi revine celui de *comportament*, a cărui analiză permite a reprezenta mai clar imaginea comportamentală a lumii, a înțelege motivația faptelor și acțiunilor individului, acesta fiind o formă foarte importantă de autorealizare, legată nemijlocit de calitățile lui morale, de caracter, de starea lui psihică și emoțională ș.a.m.d. În afară de aceasta, studiul acestui concept relevă anumite stereotipuri de comportament, în care se manifestă mentalitatea purtătorilor unei sau altei culturi. Din perspectiva psihologiei sociale, conceptul dat presupune numeroase tipuri de comportament: comportament al personalității, de rol, social, moral, amoral, de reacție, demonstrativ, instinctiv, neadecvat, provocator, agresiv, sadic, deviant etc.

Aprecierea comportamentului se întemeiază pe *stereotipuri (etalioane) ale comportamentului normal*, reflectate în *opinia publică* (părerea familiei, a rudelor din afara familiei, a vecinilor, colegilor etc.). „Conștiința omului, menționează I.Sandomirskaia, este pătrunsă de stereotipuri ale comportamentului și, sprijinindu-se pe acestea, el își imaginează intențiile celor din jur și apreciază faptele deja săvârșite” [13, p.117]. În acest sens, aprecierea unui sau altui comportament sau a efectelor lui presupune implicarea unor „regulatori” ai comportamentului, ca: *rușinea, onoarea, conștiința, frica, reputația*, care influențează nemijlocit formarea și conservarea concepțiilor morale și respectarea normelor etice în societate. Așadar, „comportamentul ține de domeniul normelor etice și deci corelează cu scala etică a valorilor, ale cărei extremități sunt noțiunile de „bine” și „rău” [11, p.150]. De fapt, orice om este capabil a delimita intuitiv un comportament bun de unul rău și a caracteriza o faptă ca fiind „corectă” sau „incorectă”, „bună” sau „rea”, „nobilă” sau „josnică”, „demnă” sau nedemnă”.

Fiecare limbă națională fixează în inventarul ei lexical experiența social-istorică unică a unui popor concret, pentru ai cărui reprezentanți sunt esențiale și semnificative anumite obiecte, fenomene, activități etc. Această semnificație este condiționată de specificul modului de viață și al culturii naționale a colectivității date. Din acest punct de vedere, studiul comparativ a verbelor de comportament din cele două limbi – româna și greaca – este de o actualitate deosebită, deoarece anume în verbele de comportament își găsesc reflectare valorile specifice ale poporului dat: caracterul relațiilor interumane, atitudinea individului față de mediul natural și social, față de muncă etc.

Comportamentul ca fenomen semantic se caracterizează printr-o structură complexă: pentru el este specifică așa-zisa „stratificare dublă”: acțiunile sau stările unui subiect sunt generalizate și apreciate de alt subiect. Iu. Apresean preciza, în legătură cu aceasta: „Sensul lexical al verbelor de comportament se stratifică în aserțiune și cadru modal, așa cum este caracteristic și pentru verbele apreciative, iar în cadrul modal el [verbul respectiv – E.J.] include în sine calificarea acțiunii concrete, ... acțiunile concrete se racordează la un anumit tip de abateri de la comportamentul normal” [8, p.103].

Abordarea sistemică a materialului lexical presupune studierea sensurilor lexicele în cadrul unor grupări lexico-semantică. În lingvistica contemporană o răspândire din ce în ce mai largă și o aplicare tot mai constantă înregistrează cercetarea semnificațiilor lexicele din perspectiva teoriei câmpurilor semantice. În demersul nostru am optat pentru folosirea conceptului de *câmp lexico-semantic*, definit drept fragment „din ansamblul lexical al unei limbi care grupează numai denumiri înrudite din punctul de vedere al sensului sau care au un *denominator semantic comun*” [2, p.144], cu precizarea că „termenii unui câmp lexico-semantic aparțin obligatoriu unei singure părți de vorbire (spre deosebire de alte tipuri de câmpuri)” [2, p.144].

În cercetarea noastră am plecat de la premisa că fiecare lexem verbal care urmează a fi analizat poate fi polisemantic sau monosemantic și că fiecare sens al acestuia reprezintă un semem, iar componenta minimală a sememului este *semul*. Sememul, așadar, poate fi conceput drept „o totalitate, un fascicul sau un ansamblu ordonat de unități semantice minimale, seme” [1, p.33], care particularizează fiecare lexem monosemantic sau fiecare sens al lexemului polisemantic.

Pentru a cerceta conținutul semantic al unui verb de comportament, este necesar a pătrunde în structura lui la nivelul sememelor și a efectua analiza respectivă la nivelul semelor, procedeu denumit în lingvistică *analiză semică* sau *componentială* [7, p.51]. Importanța aplicării analizei semice la cercetarea termenilor unui CLS a fost subliniată de A. Bidu-Vrâncianu, care opinează că „obiectivul analizei semice este *mai buna definire a cuvintelor* (lexemelor, sensurilor), semnalarea riguroasă a diferențelor semantice și contextuale pentru a face selecția semantică motivată riguros din punct de vedere lingvistic”, iar „sesizarea acestor diferențe semantice este importantă în relațiile cu extralingvisticul care se reflectă direct în semantică, ceea ce are consecințe asupra comunicării lingvistice adecvate” [3, p.89].

Am optat pentru aplicarea analizei semice în investigarea structurii semantice a verbelor de comportament și din considerentul că semele reprezintă generalizarea și reflectarea în sistemul semantic al limbii a însușirilor obiective ale lexemelor selectate. Semele indică diferite caracteristici esențiale ale acțiunii / stării desemnate de lexemul respectiv, contribuind efectiv la conturarea sensurilor lui în sistemul limbii. În acest scop se operează cu *seme comune* (integratoare) sau *arhiseme*, care se poziționează la baza constituirii unui câmp lexico-semantic, repetabile pentru toți membrii câmpului, și *seme diferențiale* sau *specifice*, care sunt unități semantice minimale și sunt cel mai greu de reperat în cadrul analizei semice [4, p.23-24].

Câmpul lexical-semantic (CLS) al verbelor de comportament este constituit din unități lexicele ce desemnează diferite tipuri de comportament, văzute și interpretate prin prisma unei anumite aprecieri sociale. Ceea ce determină apartenența acestor verbe la CLS dat este prezența în structura lor semantică a arhisemului „a se comporta / a se purta”, însoțit și concretizat, în fiecare caz aparte, de seme diferențiale specifice, care permit a delimita în interiorul câmpului mai multe microcâmpuri, exponente ale unor modalități concrete de comportament.

Întrucât „analiza semică presupune descompunerea unui lexem în componente minimale și relevarea numai a acelor trăsături semantice care sunt definiții pentru lexemele cercetate” [6, p.90], am considerat că nu este necesar să elucidăm absolut toate caracteristicile potențiale din structura semantică a verbelor investigate, limitându-ne doar la identificarea unui număr minimal de seme, apte să includă suficiente trăsături pentru individualizarea fiecărui lexem.

Pentru realizarea unei analize semice a lexemelor verbale cu semantica generală de comportament, este necesar a stabili câteva criterii de identificare a tipurilor de seme diferențiale din structura semantică a acestor lexeme. Acestea ar putea fi:

- existența unei acțiuni sau stări omogene / neomogene, generalizate după un anumit indiciu;
- elementul de apreciere (explicită / implicită), de cele mai multe ori etico-morală, ce presupune raportarea acțiunilor date la norma existentă în societatea respectivă;
- caracterul procesual, durata acțiunii;
- existența subiectului acțiunii (comportamentului) și a subiectului aprecierii ei;
- controlul asupra situației din partea subiectului comportamentului [12, p.31].

Cercetarea semanticii codificate în verbele de comportament din limbile vizate permit nu doar a cunoaște și a înțelege mai bine sensul lor, dar și a compara stereotipurile naționale de comportament, particularitățile mentalității colective ale fiecărui popor, experiența național-culturală, tradițiile, valorile morale și etice ale reprezentanților celor două națiuni.

Comportamentul omului este în strânsă legătură cu diferite tipuri de activitate a sa, această conexiune reflectându-se și în sistemul lexical al limbii lui. Astfel, comportamentul individului se poate manifesta în maniera sa de a vorbi (*a se lăuda, a bârfi, a se certa, a pâlăvrăji*), în intenția de a influența relațiile sociale (*a se linguși, a se pocloni, a se preface, a slugărnici*), în încercarea de a influența pe cei din anturajul său (*a batjocori, a cocheta, a flirta, a plictisi*), în străduința de a obține unele foloase prin înșelăciune (*a înșela, a amăgi, a coțcări*) ș.a.m.d. De aceea, în sfera verbelor de comportament de multe ori pătrund lexeme din alte clase semantice, dar care pot caracteriza subiectul din perspectiva comportamentului lui. În acest sens, semnificație comportamentală pot realiza verbele ce exprimă diverse stări fiziologice, psihologice, modificări ale poziției în spațiu, acțiuni fizice, deplasări ale obiectului, acte comunicative, stări emotive ș.a.

Problema interferenței semanticii comportamentale cu alte tipuri de semnificații a fost abordată în repetate rânduri în studiile de specialitate, interpretările și explicațiile conexiunilor paradigmatică ale verbelor de comportament cu alte categorii de verbe fiind numeroase și variate. Astfel, spre exemplu, R.Gaisina consideră că „verbele de comportament își atrag din alte grupuri verbe care, desemnând anumite aspecte ale activității oamenilor, sunt capabile, în același timp, să caracterizeze subiectul din perspectiva comportamentului acestuia” [10, p.206]. L.Vasiliev identifică asemenea raporturi paradigmatică între verbele de comportament și cele ale activității intelectuale și de muncă, ale modului de viață, ale gândirii, simțirii, atenției și vorbirii [9, p.68-69]. În opinia sa, verbele ce exprimă modul de viață nu se pretează la o diferențiere semantică strictă, deoarece în structura lor semantică arhisemele „a se comporta / a duce un mod de viață” nu pot fi dissociate (cum ar fi în cazul verbelor *a se lenevi, a se boieri*), o situație similară constatându-se și pentru verbele vorbirii, care integrează arhisemul „a se comporta / a vorbi” în lexeme ca *a bârfi, a bodogăni, a zeflemisi* etc. L.Vasiliev explică această interferență prin starea reală de lucruri: comportamentul omului este „doar o varietate *sui generis* a activității sale cotidiene, a modului de viață, este o particularitate a acțiunilor și faptelor sale, iar vorbirea omului este unul din cele mai importante aspecte ale comportamentului său” [9, p.68]. În acest sens, influența culturii interne a subiectului vorbitor se materializează și în specificul conturului lexical și gramatical al unităților comunicative ale limbii, transpunând felul în care o persoană se comportă verbal și factual, precum și faptul dacă ea respectă sau neglijează anumite stereotipuri comportamentale, care aparțin unei etnii [5, p.242].

Așadar, comportamentul verbal reprezintă o parte constitutivă – specifică și indispensabilă – a comportamentului uman în general, conceput ca un sistem complex de fapte, acțiuni, mișcări etc.; comportamentul verbal este o formă a existenței sociale a omului, în el se reflectă totalitatea acțiunilor și activităților lui de comunicare. Cu alte cuvinte, „prin comportament verbal se înțelege tot complexul de relații, incluse în actul comunicativ, adică informația verbală și nonverbală, factorii paralingvistici, precum și locul și timpul realizării actului de vorbire, circumstanțele producerii lui” [15, p.125], iar actualizarea și expresia lui poate fi materializată prin intermediul unor verbe de comportament din limbile comparate aici, acestea conținând atât seme specifice unui anumit tip de comportament, cât și seme speciale ce sugerează producerea unui act de vorbire.

De fapt, structura semantică a unui lexem poate fi reprezentată și în forma unui câmp, constituit din nucleu, centru și periferie. Din această perspectivă, nucleul acestei structuri îl va constitui arhisemul (AS) verbului respectiv, zona centrală, sau centrul, va fi ocupat de seme diferențiale dominante (SDD), care pot condiționa divizarea lexemelor respective în subgrupuri constituite în baza comunității acestui SDD, și periferia, în care se includ semele diferențiale specifice (SDS) ce servesc la identificarea unor trăsături concrete ale sensurilor lexemelor analizate. Studiarea sensului lexical al cuvântului după principiul de câmp este considerată o metodă de cercetare de perspectivă, ea permițând o descriere mai adecvată a structurii semantice a lexemului respectiv în unitatea tuturor componentelor sale – atât nucleice, cât și periferice [14, p.32-33]. Aplicat la CLS al verbelor de comportament verbal, care constituie obiectul acestui demers științific, delimităm, în structura acestor lexeme, AS „comportament”, integrator pentru acest CLS, apoi SDD₁ „act de vorbire”, comun pentru verbele care desemnează manifestarea unui anumit comportament prin vorbire, și SDD₂ „tipul de comportament”, specificat de fiecare dată printr-un concretizator semic de felul „agresiv”, „agasant”, „ipocrit” etc., servind drept temei pentru o subdivizare a verbelor ce conțin un asemenea SDD într-un grup lexico-semantic

separat. În sfârșit, SDS caracterizează fiecare lexem verbal, identificându-i particularitățile lui în raport cu alte verbe din același grup.

Așa cum am specificat anterior, unele zone ale CLS al verbelor de comportament se intersectează sau se suprapun cu zonele altor CLS, în cazul dat – cu cel al verbelor vorbirii. Având în vedere caracterul interferent și difuz al sensurilor comportate de aceste lexeme verbale, este firesc ca această interferență să se reflecte și în structura lor semantică, unde AS „comportament” este „angrenat” cu un alt sem – cel de „act de vorbire”, care, de regulă, ocupă poziția SDD₁, dar poate „avansa” și până la cea de AS, atunci când lexemul respectiv vine din CLS al verbelor vorbirii. De exemplu, în cazul unor verbe ca *a jigni*, *a păcăli*, *a se linguși*, *a se burzului*, AS al lor este cel de „comportament”, iar semul „act de vorbire” îl suplimentează, pentru a arăta că acest comportament se manifestă într-o activitate de comunicare a subiectului, deci este în poziția de SDD₁. Când însă ne referim la structura semantică a unor verbe ca *a mormăi*, *a se tângui*, *a urla*, este evident că AS al lor este „act de vorbire”, iar poziția SDD₁ o ocupă semul „comportament”, indicând că în actul de vorbire exteriorizat prin verbul respectiv este codificat un anumit tip de comportament.

Trebuie să mai remarcăm că o parte considerabilă a verbelor de comportament analizate aici sunt polisemantice, având ca arhisem, într-un sens, pe cel de „comportament”, iar în celălalt – pe cel de „act de vorbire”, așa ca în cazul verbului *a minți* care comportă două sensuri:

a) unul însemnând „a induce în eroare pe cineva, în mod conștient” și având structura semantică: AS „comportament” + SDD „ipocrit” + SDS „intenționat”, ca în următorul exemplu:

Ascultă-mă pe mine ce-ți vorbesc, că eu nu vorbesc fleacuri ca domnișorii ăștia care vin cu pălăria-n cap, se grozăvesc, mint și nu-s capabili să scrie un rând cum se cade. (L.Rebreanu)

b) altul cu sensul „a afirma în mod conștient un neadevăr” și structura semantică AS „act de vorbire” + SDD₁ „comportament” + SDD₂ „ipocrit” + SDS „intenționat”, ca în exemplele:

Bietul papa e îngrijorat. Să nu-i spui nimic. O să-l mințim că ai avut lucrări la Universitate. (G.Călinescu)

Nu prea vă înțeleg, minți Tudor Cernat, deși adevărul minciunii era și el numai pe jumătate, căci în momentul acela nici el nu bănuia ce dorea să spună până la capăt Dumitru Dumitru. (D.Săraru)

Structura semantică complexă a sensurilor verbelor de comportament, în general, și a celor de comportament verbal, în particular, mai ales când e vorba de polisemia lor, condiționează apartenența unuia și aceluiași lexem verbal la grupuri lexico-semantică diferite, iar uneori chiar la câmpuri lexico-semantică diferite. De aceea, în demersul nostru, în procesul de analiză a manifestărilor contextuale ale verbelor de comportament implicate și în redarea sau caracterizarea actului de vorbire, vom recurge la o subdivizare a lor în funcție de concretizatorul semic al SDD „tipul de comportament”, care ne permite a le distribui în câteva grupuri semantice, pertinente și pentru descrierea verbelor de comportament în general.

Așadar, verbele ce cumulează sensurile de „comportament” și de „act de vorbire” pot exprima următoarele tipuri de comportament verbal:

a) **ipocrit** (rom.: *a minți*, *a păcăli*, *a înșela*, *a amăgi*, *a se preface*, *a se fățărnic*, *a se fățări* ș.a., gr.: *ψευδολογώ*, *ψεύδομαι*, *υποκρίνομαι*, *προσποιούμαι*);

b) **arogant** (rom.: *a persifla*, *a zeflemisi*, *a ironiza*, *a batjocori*, *a umili*, *a înjosi* ș.a., gr.: *πειράζω*, *προσβάλλω*, *κοροϊδεύω*, *ειρωνεύομαι*, *περιπαίζω*, *περιγελώ*, *χλευάζω*, *σαρκάζω*, *θίγω* κ.λ.);

c) **lamentabil** (rom.: *a se lamenta*, *a se tângui*, *a se căina*, *a suspina*, *a se jelui*, *a se văita*, *a se văicări*, *a se miorlăi* ș.a., gr.: *παραπονιέμαι*, *γκρινιάζω*, *κλαίω*, (*ανα*)*στενάζω*, *θρηνώ*, *κλαψουρίζω*, *μεμψιμοιρώ*, *μουρμουρίζω* κ.ά.);

d) **trufaș** (rom.: *a se lăuda*, *a se grozăvi*, *a se făloși*, *a se făli* ș.a., gr.: *επαινούμαι*, *παινεύομαι*, *εγκωμιάζω*, (*υ*)*περιφανεύομαι*, *καμαρώνω*, *καυχιέμαι*, *κομπάζω* κ.ά.);

e) **ofensator** (rom.: *a jigni*, *a ofensa* ș.a., gr.: *προσβάλλω*, *θίγω*);

f) **adulator** (rom.: *a flata*, *a măguli*, *a linguși*, *a peria* ș.a., gr.: *κολακεύω*, *γλείφω*, *καλοπιάνω*, *λιβανίζω*);

g) **agresiv** (rom.: *a striga*, *a răcni*, *a se răsti*, *a se stropsi*, *a zbiera*, *a urla*, *a țipa*, *a tuna* și *a fulgera*, *a se burzului*, *a se zbărli*, *a se zborși* ș.a., gr.: *φωνάζω*, *φωνασκώ*, *κραυγάζω*, *ουρλιάζω*, *σκουίζω*, *ωρῶμαι*, *στριγκλίζω*, *τσιρίζω* κ.ά.);

h) **ostil** (rom.: *a se certa*, *a se sfădi*, *a se clănțani*, *a se ciorovăi*, *a se ciondăni*, *a se gălcevi* ș.a., gr.: *μαλώνω*, *τσακώνομαι*, *καβγαδίζω*, *λογομαχώ*, *επιπλήττω*, *κατσαδιάζω*, *φιλονικώ*, *διαπληκτίζομαι* κτλ.);

i) **agasant** (rom.: *a șicana*, *a pisa*, *a pisălogi*, *a dondăni*, *a mormăi*, *a bodogăni*, *a bombăni*, *a boscorodi* etc., gr.: *γκρινιάζω*, *παραπονιέμαι*, *μουρμουρίζω*, *μουρμουράω* κτλ.);

j) **amuzant** (rom.: *a se veseli, a glumi, a se maimuți, a se maimuțari, a se papagalici, a franțuzi* ș.a., gr.: *αστειεύομαι, αστείζομαι, αστειολογώ, χωρατεύω, μαϊμουδιζώ, πιθηκίζω*).

E de remarcat că, așa cum se vede și din seriile prezentate mai sus, numărul lexemelor verbale ce caracterizează un comportament negativ este cu mult mai impresionant decât al celor ce desemnează unul pozitiv, conform cu normele etice și sociale; pentru descrierea unui comportament pozitiv se utilizează, de cele mai multe ori, verbul *a se purta / a se comporta*, însoțit de un determinant adverbial care precizează tipul de comportament („bine”, „frumos”, „onest”, „curajos” etc.).

1. Verbele ce redau prin actul de vorbire un **comportament ipocrit** se caracterizează prin următoarea structură semantică: AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „ipocrit” + SDS „intenționat”. De precizat că SDD₁ „act de vorbire” se actualizează în componența acestei structuri, de regulă, în condițiile vorbirii directe sau indirecte, aceste lexeme plasându-se în secvența „cuvintele autorului”. De exemplu:

– *Vai de mine, cum pot **minți** oamenii astfel!* (M.Sadoveanu)

În limba greacă, această categorie de verbe se distinge prin aceleași particularități ca și în limba română, caracterizându-se printr-un set identic de seme. De exemplu:

– *Ο μάρτυς **ψεύδεται** ασύστολα, κύριε πρόεδρε!* „– Martorul minte cu nerușinare, domnule președinte!”

2. Verbele ce exprimă un **comportament arogant** manifestat prin intermediul actului de vorbire, identificate pentru acest studiu, sunt sinonime, iar sensul lor cuprinde setul de seme: AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „arogant” + SDS „orientat asupra unei persoane”. De exemplu:

*Nu arătase Olguței nimic din ce scrisese atunci, convins că **l-ar fi persiflat**.* (I.Teodoreanu)

*Olguța când îl neglija, când îl **zeflemisea**.* (I.Teodoreanu)

*Când un om **își ironizează** o durere veche, crede că a devenit tare.* (C.Petrescu)

*După vreo câțva timp, mai ales că foaia pamfletară îl **batjocorea** îngrozitor, a hotărât să scoată și el o gazetă...* (C.Petrescu)

În greacă schema semică de mai sus se regăsește în verbele *πειράζω, προσβάλλω, θίγω, κοροϊδεύω, περιπαίζω, περιγελώ, χλευάζω, ειρωνεύομαι, σαρκάζω*, însemnând acțiunea de a deranja o persoană prin cuvinte (exprimate oral sau în scris) sau prin acțiuni, în mod subtil ori brutal, provocându-i o stare de nervozitate, supărare sau tristețe.

*Τον τιμώρησαν γιατί **κοροϊδευε** το δάσκαλό του.* „L-au pedepsit pentru că l-a batjocorit pe învățătorul său”.

*Τον απέβαλαν γιατί **ειρωνεύτηκε** το γυμνασιάρχη.* „L-au exmatriculat pentru că l-a ironizat pe directorul liceului”.

3. **Comportamentul lamentabil**, specific unei persoane predispuse a se plânge mereu de tot ce i se întâmplă, este adesea exteriorizat prin vorbire, păstrând totuși un șir de trăsături semantice individuale, redate prin SDS. Toate verbele incluse în acest grup lexico-semantic se caracterizează prin identitatea AS, a SDD₁ și SDD₂, diferențiindu-se, în unele cazuri, prin SDS și, bineînțeles, prin semele conotative, pe care noi nu le examinăm aici. În linii mari, și verbele grecești, incluse în această categorie, comportă aceeași structură semică, după cum putem constata și din confruntarea exemplelor în care se manifestă conținuturile semantice respective. Așadar, aceste lexeme verbale au următoarele structuri semantice:

a) AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „lamentabil” + SDS „autocompătimire” (rom.: *a se tânguî, a se jeli, a se căina, a suspina*; gr.: *παραπονιέμαι, γκρινιάζω, κλαίγομαι, (ανα)στενάζω, θρηνώ μινυρίζω, μεμψιμοιρώ* κ.ά.). De exemplu:

*Acolo dumneaei comisoaia Ilisafta iar **s-a tânguit** că rămâne singură ca o cuculeasă, căci i se duc feciorii și i se duce și soțul domniei sale într-o altă nebunie.* (M.Sadoveanu)

*Comisul Manole se încruntă fluturând din cap; pe când comisoaia **se căina** tăcut, clătînându-și fruntea la dreapta și la stânga.* (M. Sadoveanu)

*Dacă uneori i **se jeliu** baba că nu i-a putut citi hârtia și a trebuit să umble prin mahala, moș Nichifor râdea pe sub musteață:*

– *Αpoi că tu ai prins mai puțină carte ca mine.* (I.Druță)

*Διαρκώς **παραπονιέται** για τις ατυχίες του.* „Neîncetat se plânge de nenorocirile sale”.

*Μόνο τρεις μέρες πήρα ρεπό, αλλά **δεν παραπονιέμαι**.* „Doar trei zile mi-am luat liber, dar nu mă plâng”.

*Σταμάτα **να κλαίγεις** και κοίτα να διορθώσεις τα πράγματα.* „Încetează să te vaieti și ai grijă să corectezi lucrurile”.

b) AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „lamentabil” + SDS „cu glas tare și prelung” (rom.: *a se văicări, a se văieta, a se tângui*; gr.: *παραπονιέμαι, κλαίγομαι, θρηνώ, θρηνολογώ, σκούζω, τσιρίζω* κ.ά.). De exemplu:

Și, către seară, ajungând moșneagul și cu purcelul acasă, pe babă o și apucă un tremur, de spaimă, și începe a se văicări și a zice:

– *Vai de mine, moșnege! Da' ce foc mi-ai adus la casă? Mie ostași îmi trebuiesc?* (I.Creangă)

Θρηνεί για τις χαμένες ευκαιρίες. „Se vaicăără din cauza ocaziilor ratate”.

Σταμάτα να τσιρίζεις, γιατί θα φας ζανά ζόλο. „Încetează să te vaieti, pentru că vei mânca din nou bătaie”.

Φωνάζω, σκούζω δυνατά, στον τάφο του γερμένη. (Δ. Σολωμός) „Strig, urlu tare, deasupra mormântului aplecată.” (D.Solomos)

c) AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „lamentabil” + SDS „cu glas subțire și tânguitor” (*a se miorlăi, a se smiorcăi, a scânci, a se sclifosi*):

Copilul se miorlăi, fără a se opri din joc. (L.Rebreanu)

Nu sunt dintre cele care acceptă, ca pe urmă să-i dea lacrimile și să se smiorcăie chiar acolo unde sunt invitați. (M.Preda)

Mamă, se sclifosea el, Toma mi-a dat cu pumnul în inimă. (M.Preda)

În limba greacă, acest tip de comportament este reprezentat prin verbele *παραπονιέμαι, γκρινιάζω, κλαίω, κλαίγομαι, (ανα)στενάζω, θρηνώ, κλαυουρίζω, κλαυθυρίζω, σκούζω, μινυρίζω, μεμυμοιρώ, μουρμουρίζω, μουρμουράω*, κ.ά.), încadrându-se în structurile semantice descrise mai sus:

Γκρινιάζει διαρκώς για την κακή του μοίρα. „Se sclifosește încontinuu de soarta ei nefericită”.

Κλαυουρίζει συνέχεια για να τραβάει την προσοχή των άλλων. „Scâncește mereu pentru a atrage atenția celorlalți”.

Μουρμουρίζει από το πρωί μέχρι το βράδυ και κανείς δεν μπορεί να την αντέξει. „Se smiorcăie de dimineată până seara și nimeni nu o mai poate suporta”.

4. Un **comportament trufaș** este exteriorizat prin acte de vorbire exprimate de câteva verbe ce realizează structuri semantice similare:

AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „trufaș” + SDS „autoprețuire exagerată” (rom.: *a se lăuda, a se făli, a se făloși, a se mândri, a se grozăvi*; gr.: *επαινούμαι, παινεύομαι, υπερηφανεύομαι, καυχίμαι, καυχησιολογώ, κομπάζω* κ.ά.). De exemplu:

...dăscălița o compătimi îndelung și se făli, la rândul său, că și ea a născut nouă, dar bunul Dumnezeu nu s-a milostivit să-i lase în viață decât pe cei trei care se văd. (L.Rebreanu)

Tânărul Herdelea se lăuda și se înălța, firește, dar cu măsură. (L.Rebreanu)

A stat de vorbă cu mulți și i-a descusut; toți se mândreau cu milităria lor și spuneau că tare-i frumoasă, dar și tare grea. (L.Rebreanu)

Același tablou îl observăm și în limba greacă. De exemplu:

Είναι πολύ αντιπαθής, γιατί καυχίεται συνεχώς. „Este extrem de antipatic, deoarece se laudă neîncetat”.

Βαρεθήκαμε να την ακούμε να υπερηφανεύεται για τις επιτυχίες του γιου της. „Ne-am plictisit să o ascultăm cum se mândrește cu reușitele fiului său”.

Το παίζει Καζανόβας και περηφανεύεται συνεχώς για τις κατακτήσεις του. „O face pe Cazanova și se fălește fără încetare cu cuceririle sale”.

5. Verbele *a jigni, a ofensa* și *a insulta* redau un **comportament ofensator**, realizând formula semică AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „ofensator” + SDS „orientat spre o persoană”. De exemplu:

Trebuie să ia seama, să nu facă vreo gafă, să-l ofenseze și să-l piardă. (L.Rebreanu)

– *Cum poți jigni pe Otilia, se indignă Felix, presupunând asemenea lucruri? Otilia e orfană cuminte.* (G.Călinescu)

Τον προσέβαλες με αυτά που του είπες. „L-ai insultat cu ceea ce i-ai spus”.

Με έθιξε, γιατί αμφισβήτησε την εντιμότητά μου. „M-a jignit, deoarece a pus la îndoială onestitatea mea”.

6. Opusul acestui tip de comportament este cel **adulator**, caracteristic persoanelor ipocrite, care urmăresc, prin acest tip de comportament, să-și atingă anumite scopuri, nu întotdeauna onorabile. Lexemele ce obiectivează acest comportament (rom.: *a flata, a măguli, a linguși, a peria*; gr.: *κολακεύω, γλείφω, καλοπιάνω, λιβανίζω* κ.τ.λ.) au următoarea structură semantică: AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „adulator” + SDS „orientat spre o persoană”. De exemplu:

– *Νουά nu ne dai un păhărel, vere? se linguși Holbea, zgândărându-l cu arcușul.* (L.Rebreanu)

Domnilor, nu mă supără că am devenit erou de roman, dimpotrivă, aceasta mă flatează – socot însă că și prin caracterul meu, prin gesturile mele, prin coloritul și prin pitorescul meu natural, înfățișez destule note pentru un român,... (C.Petrescu)

Încrederea pe care mi-o arăți mă măgulește și mai mult. (C.Petrescu)

Την κολάκεψε και φλερτάρισε μαζί της, αλλά χωρίς ούτε μια στιγμή να ξεπεράσει τα όρια και να την τρομάξει. (K.Ohlsson) „A flatat-o și a flirtat cu ea, însă fără să depășească nici măcar pentru o clipă limitele și să o sperie”.

Ο Πούτιν «καλοπιάνει» τους Ρώσους με πλαφόν στην τιμή της βότκας. „Putin îi lingusește pe ruși cu plafulul prețului la vodcă”.

Λιβανίζει πρωί βράδυ τον προϊστάμενό του για να πετύχει προαγωγή. „Îl lingusește de dimineață până seara pe șeful său pentru a obține promovarea”.

7. Deosebit de variat este reprezentat comportamentul **agresiv**, exteriorizat prin acte de vorbire și exprimat prin verbe ce se caracterizează prin trăsături distinctive specifice. Privite în ansamblu, ele realizează două formule semice având arhiseme diferite:

a) AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „agresiv” + SDS „însoțit de gesturi specifice” (rom.: *a se burzului, a se zbârli, a se zborși, a se rățoi etc.*). De exemplu:

– *Nu toate, Stănică, ce faci? Mai sunt și alții.*

– *Care alții? se rățoi Stănică, care alții? Eu pentru tine mi-am pus liniștea sufletească în joc, am făcut aici fapte mari, cu modestie, în tăcere.* (G.Călinescu)

Iar Ignat Cercel se burzului:

– *Acu nu le mai ajunge că ne schingiuiesc pe noi, încep să ne oropsească copilașii.* (L.Rebreanu)

b) AS „act de vorbire” + SDD₁ „comportament” + SDD₂ „agresiv” + SDS „cu voce puternică, cu tonul ridicat” (rom.: *a striga, a răcni, a se răsti, a se stropși, a zbiera, a urla, a țipa, a lătra, a hămăi*, gr.: *φωνάζω, φωνασκό, ουρλιάζω, κραυγάζω, ωρύομαι, σκούζω, στριγκλίζω κ.ά.*):

Se stropsește la câini, îi suduie și zvârle în ei cu scurtături de lemn, pe care le caută la întâmplare, aplecându-se în juru-i. (M.Sadoveanu)

– *Ieși afară de aici! zbieră Aglae la evreu, ce-i aici, hală de vechituri?* (G.Călinescu)

Όταν σταμάτησα να ουρλιάζω, σταμάτησα να ακούω από τα παιδιά μου «είσαι η χειρότερη μαμά του κόσμου». „Când am încetat să urlu, am încetat să aud de la copiii mei „ești cea mai rea mamă din lume”.

Ο 6 ετών γιος μου συνέχεια όταν τον μαλώνω μου λέει: "Μαμά μου, συνέχεια μου φωνάζεις και φοβάμαι. Μη μιλάς δυνατά!" „Fiul meu de 6 ani mereu îmi spune, atunci când îl cert: „Mamă, strigi mereu la mine și mă tem. Nu vorbi cu voce tare”.

Μίλα ήρεμα, μη γαβγίζεις! „Vorbește calm, nu lătra!”

c) AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „agresiv” + SDS „folosind cuvinte injurioase” (rom.: *a înjura, a sudui, a ocări, a drăcui, a îmbălăcări, a sictiri, a măscări etc.*, gr.: *βρίζω, προσβάλλω, χλευάζω, υβρίζω, εξυβρίζω, σκυλοβρίζω κ.λ.*). De exemplu:

Φără noi Dumnezeu s-ar plictisi, așa se mai distrează și el, văzând cum unii îl înjură, alțiiucid, alții se îmbată ca porcii și grohăiesc. (M.Preda)

– *La cât ești condamnat?*

– *Pentru nica toată, boierule! Mi-o suduit muierea, mi-o cotonogit scroafa! Rabdă el, omu, da...* (I.Teodoreanu)

Όταν θυμώνει, βρίζει πολύ άσχημα. „Când se înfurie, înjură tare rău”.

Άρχισα να ουρλιάζω και να φωνάζω. Να βρίζω. «Σου έχω πει ένα εκατομμύριο φορές να μην αλλάζεις κανάλια!!!» *φώναξα.* Am început să urlu și să țip. Să înjur. „Ți-am spus de un milion de ori să nu schimbi canalele!” am zberat.”

Με σκυλόβρισε καλά καλά. „M-a înjurat de-a binelea”.

Σκυλοβριστήκαμε. „Ne-am înjurat unul pe celălalt”.

8. Apropiat ca sens și ca detalii de manifestare este **comportamentul ostil**, caracterizându-se prin reciprocitatea sentimentelor de ostilitate, manifestate prin acte de vorbire. Verbele ce extriorizează aceste acte pot fi neutre din punct de vedere stilistic (*a se certa, a se sfâdi*) sau marcate stilistic (*a se clântăni, a se ciorovăi, a se gâlcevi, a se ciondăni*). Formulele semice ale acestor verbe sunt similare, dat fiind că se ignoră aspectul conotativ al sensului: AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „ostil” + SDS „reciprocitate”. De exemplu:

Μοσnegii s-au ciondănit cât s-au ciondănit și, cât erau ei de îngrijiți, despre ziuă au adormit. (I.Creangă)
În vreme ce mulțimea se îmbrâncea în jurul magaziiilor, unii mai îndrăzneți se ciorovăiau din pricina vitelor. (I.Rebreanu)

Nu vreau să mă clănțănesc cu el. (M.Sadoveanu)

Acest grup lexico-semantic de verbe este reprezentat, în limba greacă, de lexemele *λογομαχώ, τσακώνομαι, μαλώνω, φιλονικώ, καβγαδίζω, επιπλήττω, επιτιμώ, καταδιάζω* etc. De exemplu:

Λογομάχησαν άγρια και μετά ήρθαν στα χέρια. „S-au certat zdravăn și apoi s-au luat la bătaie”.

Τα παιδιά τσακώνονται όλη τη μέρα για τα παιχνίδια. „Copiii toată ziua se ciondănesc din cauza jucăriilor”.

Αυτοί οι δύο συνεχώς καβγαδίζουν. „Aceștia doi se gâlcevesc fără încetare”.

Δε θέλω να φιλονικήσω μαζί του, αν και έχω απόλυτο δίκιο. „Nu vreau să mă ciondănesc cu el, chiar dacă am dreptate”.

9. Un **comportament agasant** este exprimat în actul de vorbire prin verbe ca rom.: *a săcăi, a șicana, a pisa, a pisălogi, a dondăni, a mormăi, a bodogăni, a bombăni, a boscorodi* sau gr.: *πειράζω, βαριέμαι, σκυλοβαριέμαι, γκρινιάζω, παραπονιέμαι, μεμφιμορώ, μουρμουρίζω, μουρμουράω* etc. Ca și în cazul verbelor ce redau un comportament agresiv, acestea realizează două formule semice diferite, una caracterizând acțiunea ca pe un comportament agasant exprimat verbal, cealaltă – ca pe un act de vorbire ce codifică un comportament agasant:

a) AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „agasant” + SDS „în mod repetat” (rom.: *a săcăi, a pisa, a pisălogi, a șicana, a plictisi*; gr.: *πειράζω, βαριέμαι, σκυλοβαριέμαι*):

– *De zece ani mă pisezi cu genealogiile!* (C.Petrescu)

Titu plecase de acasă, numai pentru a nu se întâlnească cu „gâștele” care-l plictiseau cumplit, fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin și-i cereau poezii. (L.Rebreanu)

Σε βαρέθηκα, δε σε αντέχω άλλο. „M-ai plictisit, nu te mai suport”.

Σκυλοβαρέθηκα να τον ακούω να διηγείται όλο τις ίδιες ιστορίες. „M-am plictisit de moarte să-l tot aud povestind unele și aceleași povești”.

b) AS „act de vorbire” + SDD₁ „comportament” + SDD₂ „agasant” + SDS₁ „character nedeslușit al vorbirii” + SDS₂ „exprimând o nemulțumire” (*a dondăni, a mormăi, a bodogăni, a bombăni, a boscorodi, a mârâi*):

– *Σά vie cail, mormăi posomorât comisul Manole Păr-Negru, iar Dămian să puie în sân cartea măriei sale.* (M.Sadoveanu)

Mergând ea, tot bodogănind vrute și nevrute, ajunge la poarta raiului. (I.Creangă)

Și tot așa dondănind el din gură, iaca se trezește dinaintea lui c-un drac. (I.Creangă)

Și până-l mai menim noi pe popă, până-l mai boscorodim, până una alta, amurgește bine. (I.Creangă).

În limba greacă, verbele care redau fidel acest tip de comportament, din punct de vedere semantic și acustic, sunt *μουρμουρίζω, μουρμουράω* și *ψιθυρίζω*. De exemplu:

Μορμουρίζει από το πρωί μέχρι το βράδυ και κανείς δεν μπορεί να την αντέξει. „Bodogănește de dimineață până seara și nimeni nu o poate suporta”.

Ποτέ δεν σταματά να μουρμουράει για τον τεμπέλη, άχρηστο σύζυγό της. „Niciodată nu se oprește să-l boscorodească pe soțul său leneș și inutil”.

În afară de acestea, pentru exprimarea acestui tip de comportament se mai folosesc unele verbe din categoria celor ce redau un comportament lamentabil *γκρινιάζω, παραπονιέμαι, διαμαρτύρομαι, κλαίγομαι*, uneori *μιλώ*, însoțite de adverbele *χαμηλόφωνα, σιγά, σιγανά, σιγαλά*, pentru a exprima ideea de vorbire nedeslușită, monotonă, enervantă. E lesne de observat că șirul acestor verbe este mai puțin numeros și că ele sunt mai puțin expresive, în comparație cu cele din limba română.

10. **Comportamentul amuzant**, reflectat într-un act de vorbire, folosește pentru actualizare atât verbe neutre stilistic, cât și unele marcate stilistic și având ca trăsătură distinctivă sensul de „a imita comportamentul unui animal (mămăuță, papagal) sau al unei persoane de alt neam”. De aceea și formulele lor semice se vor diferenția la nivel de seme specifice:

a) AS „comportament” + SDD₁ „act de vorbire” + SDD₂ „amuzant” + SDS „cu bună dispoziție” (*a se veseli, a glumi*):

– *Dumnezeu e puterea măriei tale și îndrăzneala noastră, se veseli Drăghici.* (M.Sadoveanu)

b) AS „act de vorbire” + SDD₁ „comportament” + SDD₂ „amuzant” + SDS₁ „cu bună dispoziție” + SDS₂ „bazat pe o imitare” (*a imita, a se mămăuți, a se mămăuțări, a papagalici, a se franțuzi* ș.a.):

Pe vremea mea fetele erau sfinte, Olimpia să se mămăuțarească în halul acesta! (G.Călinescu)

În limba greacă, comportamentul verbal amuzant este reprezentat prin verbele *αστειέομαι, αστείζομαι, αστειολογώ, χωρατεύω*; cel bazat pe imitare – *μιμούμαι, μαϊμουδίζω, πιθηκίζω, παπαγαλίζω* κ.λ. De exemplu: *Τα παιδιά πιθηκίζουν τους τρόπους των μεγάλων.* „Copiii imită manierele adulților”.

Έχει την ικανότητα να μιμείται φωνές άλλων. „Are capacitatea de a imita vocile altora”.

Studierea conținutului semantic al unităților lexicale permite realizarea unei descrieri și a unei sistematizări mai riguroase a acestora. Analiza semantică a verbelor de comportament verbal din limba română și cea greacă, efectuată în prezentul studiu, a demonstrat că inventarul de seme al verbelor de comportament verbal este următorul:

AS [comportament] și [act de vorbire], + **SDD** (mincinos, arogant, lamentabil, trufaș, ofensator, adulator, agresiv, ostil, agasant, amuzant)] + **SDS** [intenționat, orientat asupra unei persoane, de autocompătimire, cu glas tare și prelung, cu glas subțire și tânguitor, de autoprețuire exagerată, însoțit de gesturi specifice, cu folosirea cuvintelor injurioase, de reciprocitate, în mod repetat, nemulțumit, vesel, bazat pe imitare].

Caracteristic pentru verbele de comportament, în general, este faptul că ele au în majoritatea cazurilor mențiunile stilistice **arhaic, rar, regional, învechit, familiar, popular, depreciativ**: *a preainălța, a coțobăni, a se marghioli, a sudui, a îmbălăcări, a papagalici, a franțuzi, a lehăi, a șucări, a dârvăli, a hărnăți, a dondăni, a prociti, a bârâi, a bâzâi, a bombăni* etc.

După cum se poate remarca din cele prezentate mai sus, numărul lexemelor verbale, folosite pentru a descrie un comportament pozitiv, este considerabil mai mic decât cel al verbelor care reflectă o purtare reprobabilă a individului, ce constituie o abatere de la normă și trebuie condamnată.

Confruntarea mijloacelor și posibilităților de redare a diverselor tipuri de comportament verbal în cele două limbi vizate în prezentul studiu – româna și greaca – probează un înalt grad de echivalență între structurile semantice ale lexemelor implicate în acest proces din ambele limbi, înregistrând devieri neînsemnate în cazuri aparte. Astfel, conform materialului faptic colectat de noi, limba română dispune de mijloace mai variate și mai expresive pentru a reda comportamentul ipocrit, agresiv, iar greaca dispune de un set mai reprezentativ de verbe apte a actualiza un comportament arogant și trufaș; pentru celelalte tipuri de comportament limbile comparate utilizează aproximativ același inventar de mijloace lexicale.

Bibliografie:

1. БАХНАРУ, В. *Elemente de semasiologie română*. Chișinău: Știința, 2009.
2. BIDU-VRÂNCEANU, A., FORĂSCU, N. *Limba română contemporană. Lexicul*. București: Humanitas Educational, 2005.
3. BIDU-VRÂNCEANU, A. *Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice și aplicații practice*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
4. BIDU-VRÂNCEANU, A. *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice*. București: Editura Universității București, 2008.
5. COȘCIUG, A. Considerații asupra limbii în general și a limbii franceze în particular din perspectivă culturală și interculturală. În: *La francophonie comme vecteur de la communication*, Colloque international, Chișinău, 24 mars 2006, p.240-244.
6. SÂRBU, R. *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara: Facla, 1977.
7. SÂRBU, R. Aspecte ale recurenței semice în sintagmatica lexicală. În: *Lexicologie didactică*. Timișoara: Tipografia Universității Timișoara, 1987, p.45-64.
8. АПРЕСЯН, Ю.Д. Фундаментальная классификация предикатов. В: *Языковая картина мира и системная лексикография*. Москва, 2006, с.75-110.
9. ВАСИЛЬЕВ, Л.М. *Семантика русского глагола (Глаголы речи, звучания, поведения)*: Учебное пособие. Уфа, 1981.
10. ГАЙСИНА, Р.М. Наблюдения над сочетаемостью поведенческих глаголов. В: *Синтаксис и интонация* (Уфа), 1973, с.206-210.
11. ЛАТИНА, О.В. Идиомы и экспрессивная функция языка. В: *Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности*. Москва, 1991, с.136-156.
12. МАТХАНОВА, И.П. Специфика временной локализованности / нелокализованности в русских высказываниях с семантикой поведения. В: *Вестник Томского Государственного университета. Филология*, 2012, №3 (19), с.30-39.
13. САНДОМИРСКАЯ, И.И. Эмотивный компонент в значении глагола (на материале глаголов, обозначающих поведение). В: *Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности*. Москва, 1991, с.114-135.
14. СТЕРНИН, И.А. *Лексическое значение слова в речи*. Воронеж, 1985.
15. СУПРУН, А.Е. *Лекции по теории речевой деятельности*. Минск: БГУ, 1996.

Prezentat la 01.10.2015